

ՆՈՒՊՈՒՐ ՓԱՇԱ

ՅՈՒՆՈՒՐ 15ի երեկոյ կը վախճա-
նէր ի Պարսիս՝ Նուպար փաշա, դարսաւ ա-
մենէն նշանաւոր Հայազգի քաղաքագէտը,
ծննալ ի Զմիւռնիա յամին 1822:

Որչափ որ քանի մը տարիներ ի վեր
քաշուած կ'ներեար քաղաքական գործօնէու-
թեան տեսարանէն, իւր տկար առողջու-
թեանը և աւելի՝ Եղիպատոսի ներկայ կացու-
թեանը՝ պատճառաւ, ուր այլ եւս տեղացոյն
ձայնը չունի զօրութիւն մը, այսօր հանդերձ
իւր մահը, իւր աներեւութանալը քաղաքա-
կան ասպարիզէն, խորին ապաւորութիւն կը
ձգէ ոչ միայն Եղիպատոսի վրայ, որուն հոգին
եղած էր այնքան տարի, և որ կը յուսար
Թերեւս իրմէ վերջին և մեծագոյն ծառայու-
թիւն մը ի նպաստ իւր բնիկ ինքնավարու-
թեան, այլ և մանաւանդ Անգլիոյ և Գալլիոյ
աշխարհավարական բարձր շրջանակաց մէջ:
Երբոք մին՝ եղիպատական հարցը կ'ուզէ լու-
ծեալ համարիլ, և միւսը՝ կ'ուզէ ինքզինքը
միխթարել ունայն յոյսերով և ջանալով մէջ
տեղ բերել եղիպատական խնդիրը, իբրեւ ոչ
լուծեալ, Նուպարի անունը գեռ կը շնչէր
երկիւղ մը կամ յոյս մը:

Բերտանական և գալլիական լրագիրք կը
մրցին, բնգարձակ և պանծալի կենսագրու-
թեամբը հռչակելով զՆուպար «զՀայազգին»
«Հռչականուն Հայը», հաւասար՝ դարուս ա-
մենէն մեծ քաղաքագիտաց, որ զեղիպատոս
բարեկարգքը և այնքան մեծցուցեր էր փոխ-
արքայական տունը, և որ միայն կարող
էր ամենաբարակ և սուր հանձնարով վերջ
մը տալ նոյն իսկ Արեւելեան անվերջանալի
և մեծ խնդրոյն, ոչ պատերազմով և արիւ-
նահնդութեամբ, այլ առանին բարեկարգու-
թեամբը, Արդարութեան հաստատ և բարե-
կշիռ կանոններով, զոր կրցեր էր յաշնոցընել
Նեղոսի ափանց վրայ, վերջնելով Պետու-
թեանց առանձնանորոգութիւնները և զնելով
Խառն Ատեանները, թողով Արեւելքը՝ Ա-
րեւելցիներուն և զիւլպցի ժողովրդեան պա-
տրաստելով հանդարտ և բարեկեցիկ կեանք

մը՝ առանց հաստատեալ իշխանութեանց զէմ՝
կուսելու: Զի ինչ շահ՝ երբ օտար պետու-
թիւն մը կամ ազգեցութիւն մը յափշտակէ
տեղացոյն կամ Արեւելցոյն իրաւունքը և
հացը, և քաղաքակրթութեան վերաբերուով
ծածկէ իւր շահադէտ ձգտումները: Ահա այս
դազափարներն էին՝ զորս 38 տարի ջանաց
Նուպար գործադրել յեղիպատոս, զոր իրեն
երկրորդ հայրենիք մը համարած էր, և այդ
բարեկարգութեանց փափագովն էր՝ որ ինք-
զինքը առաջարկէ նոր կազմեալ իշխանու-
թեանց վրայ եւս վաստակելու, մինչեւ որ
կարելի ըլլար զայնս գործադրել օր մը իւր
հայրենեաց մէջ, զոր, աւագ, չուզեցին լսել
ոչ իշխողք և ոչ արեւակիցք:

Մարդկային կենաց անըմանելի դար-
ձուածքներ. . . Բիթմարի մը, որ կը կազմէ
կը շինէ յաղթական Գերմանիոն մը, կը
հնոացուի և կը մոտնի դեմաթէ յաքսոր՝ խո-
ցուած սրտով: Նուպար՝ որ զեղիպատոս այն-
քան բարգաւաճ միժնակի մէջ դրեր էր, և որ
երազած է Նեղոսի ափանց վրայ խաղաղ
և պատարուն ձերութիւն մը, կը բռնադա-
տուի թողուլ իւր սիրելի երկիրը, իւր բողոք
մը օտարին այնքան շահադէտ միջամտու-
թեան՝ երկրին վարչութեան և մատակարա-
րութեան ամէն հրակայ մէջ, գոցցես յա-
փրշտակելով զեղիպատոս յեղիպատացոյ: Նոր
պարագայ՝ նոր դար մը կը սկսէր իւր երկրին
համար, որուն չէր կրնար համակերպիլ իւր
ծանօթ համակրութեամբ իսկ առ տիրողս,
և թերեւս ինքն էր վերջին արեւելցին, նա
մանաւանդ վերջին Հայը՝ որ հասեր էր քաղա-
քական այդքան բարձրութեան, և իրմով կը
փակուէր այդ ասպարէզը: Ասկէ վերջը հարկ
էր լոյճ և խոնարհիլ և վարչական սոսկ ա-
նուն մը կրէի առանց գործել: Եւրոպէր էր ի-
րեն ընդունիլ այսօրինակ կացութիւն մը և
նախամեծար ընտրել էր կամուտը աքսոր
մը և խորին լուսթիւն մը:

Եւ սակայն այն դազադին վրայ՝ որ կը
գոցուի, Հայ ազգը պէտք է ծնի խորին յար-
գանօք, և իրաւացի պարծանօք համբուրէ իւր
Զաւկին այն վեճմ ճակատը, որ ամբողջ կե-
նացը մէջ՝ իւր փառացը ամենէն գերագոյն վայր-

կենին մէջն իսկ, սիրեց իւր եղբայրները, իւր Ազգին զաւակները և անվեհեր հոգակեց և փառաւորեց իւր Հայ անունը: իւր սիրտը զգաց, բարասեց և լացաւ իւր թշուառ բայց պանծալի Հայրենեաց համար, և նորա նախատեալ և լքեալ վայրկեաններուն մէջ, ինքը առանց յուսահատելու, թէ չկրցաւ զայն կանգնել և փառաւորել, ջանաց՝ մեկնեսաւ մը զառնալով, ճանչցնել բոլոր Եւրոպիոյ և բոլոր աշխարհի, նորա անցեալ մեծ փառքերը և նորա նիւթական և բարոյական գանձերը և պատկառելի ընել նորա անունը: Այս եղաւ իւր եռանդուն հոգը և տենչը մինչեւ այն վայրկեանը, յորում կեանքը յետին շնչոյն հետ կը լքանէր ցաւած սիրտ մը և ցաւած մարմինը*:

ՔԵՆՏԱՆԱԿԱՆ ԱՆՆԱՐԱՆՆԵՐ

Պիտի, պիտ'որ, չպիտի..., չպիտի'...,
չի' պիտի..., պիտի և...

Ա ՀԱ կարգ մը ձեւեր՝ որոնք ամէնքն ալ գործածութեան մէջ են: Պիտի պիտազուրկն սկսինք: Սա նոր ձեւ մը չէ, արդէն հին լեզուին մէջ Ե զարն ի վեր կը գործածուէր. պիտի գալ, պիտի պատուել զնոսա, և այլն (Համո. Զարգաց. 182. — Գրեական. Գեր. 81): Նոր լեզուն երբ սկսաւ ձեւ մը առնել, և բայերուն ժամանակները պարզուիլ, պիտազուրկ պիտին սեփականուեցաւ ապառնիին, և անկատ. ապառնիին. ձեւ մը որ հին լեզուին մէջ կը պակսէր: Պիտիին մէկ ձեւն է նաեւ պիտ'որը, որ համազօր է պիտիին և տակաւ խափանուելու վրայ է:

Պիտին՝ ոտանաւորի մէջ ալլելալ ձեւերու կ'ենթադրուի. կ'ըլլայ պի', պիտ', տի, տ', և այլն, որոնք եթէ պատշաճ կերպով գործ-

ածուին՝ ոչ միայն տգեղութիւն չեն պատճառեր, այլ նաեւ գեղեցիկութիւն կու տան: Պիտին՝ հաստատական ապառնիին մէջ թէ՛ յետապաս և թէ՛ նախադաս կրնայ ըլլալ. պիտի բերեմ, ընէի պիտի, և այլն. բան մը որ ճաշակի խնդիր է: Բայց բացասականի գործածութեան մէջ՝ դժուարութիւններ ընդ առաջ կ'ըլլեն: Ոմանք կը գրեն. չպիտի բերեմ, չպիտի բերէի. ուրիշներ չպիտի բերեմ, չպիտի բերէի. և ուրիշներ՝ չի պիտի բերեմ, չի պիտի բերէի, և ուրիշներ՝ պիտի չբերեմ, պիտի չբերէի, և այլն: Արդ այս ձեւերէն ձեր է ուղիղը: — Չպիտի բերեմ, չպիտի բերէի ձեւը Բնչպէս պէտք է կարգաւ, շեշտը ուր է, լայն վրայ, թէ վերջի ինիին. եթէ լայնի վրայ, լայ գիրը շեշտուելու ընդունակ չէ, վասն զի ձայնաւոր չէ. եթէ ինիին վրայ, ինչպէս պէտք էր հնչել ըստ հին լեզուին, և ինչպէս ուսուցչայ լրագրաց մէջ շեշտուած կը տեսնենք, այն ատեն կ'արգարանայ չպիտի՝ ձեւը. բայց տանկահայոց լայնի վրայ շեշտելը անտարակոյս է. և զուցէ այս անտեղութիւնը տեսնելով է՝ որ տանկահայ առաջնակարգ գրիչներ՝ կը գրեն. չի պիտի բերէ, չի պիտի տանին, և այլն, որ թէեւ աւելի բանաւոր քան չպիտի ձեւը, բայց ոչ ապաքէն աւելորդ ծանրաբեռնութիւն է չի բացասականը. միթէ լաւ ԷԳ գրել՝ ուրիշներու հետ, պիտի չբերէ, պիտի չբերէին, ուղիղ ձեւով, որ յիշուած ամէն ձեւերէն աւելի ընտրելագոյնն է, որով և աւելի իրաւունք ունի տիրանալ գրական հրապարակին վրայ, ունի միւսները փափաքելի էր որ այս կէտը իշխողութեան անուէր, և ընդ միշտ հաստատուէր կանոն մը, և ոչ թէ իւրաքանչիւր գրողի բմահաճ կամքը տիրէր լրագրաց սինակներուն կամ գրոց էջերուն մէջ:

Ճանապարհ, շրեմայներու, վրայն, և այլն.

Թէ յ բաղաձայնը քանի՛ կերպ հնչում ունի, ծանօթ է քերականութիւնը նոր սկսող աղու մ'ալ: Երանօթ է նաեւ որ բառերու վերջին անձայն յ վերը (թո՛ղ բացասականութիւնները), հոյովման տառն, կամ երբ իրով ետքը ուրիշ բաղաձայն մը գայ, կը հնչուի

* Առաջին անթով կը փութանք մանրամասնորէն զընէ իւր կենսագրութիւնը: